

Przekaz transgeneracyjny

Problematyka artykułu koncentruje się na zagadnieniach przekazu transgeneracyjnego w rodzinie. Zaprezentowano w nim teorię systemów rodzinnych w ujęciu międzypokoleniowym Bowena i Boszormenyi-Nagy pomieszczającym rodzinę w emocjonalnym systemie relacji, wyjaśniającym procesy zachodzące w wielopokoleniowych jej formach – nuklearnych i rozszerzonych. Wyeksponowano w owym ujęciu szczególną rolę transmisji międzypokoleniowej w systemie rodzinnym na rozwój osobowości dziecka i jego psychikę w toku permanentnego nabywania doświadczeń (również tych dotyczących przyszłych zachowań i aktywności).

Zwolennicy podejść międzypokoleniowych zakładają, iż bieżące problemy rodziny omawiane podczas sesji psychoterapii systemowej pozwalają terapeutę na badanie rodzinnych wzorów relacji na przestrzeni wielu pokoleń, ukazując ich osadzenie w nierozwiązanych problemach z rodziny pochodzenia.

Powyższe założenie jest poszerzonym rozumieniem kontekstu aktualnego „problemu” formułowanego od wewnętrznych spraw rodziny nuklearnej do dalszej rodziny. Od aktualnej sytuacji do historycznej chronologii wydarzeń rodzinnych.

Oznacza to, iż funkcjonowanie systemu rodzinnego zależne jest od innych, szerszych systemów oraz jego podsystemów.

Zatem rodzina jest systemem emocjonalno-relacyjnym, w którym sposób myślenia o świecie, system wartości, czy różnicowania „ja” transmitowane są w postaci przekazu międzypokoleniowego wyznaczającego strategię kontaktu, relację w rodzinie prokreacyjnej, rolę społeczną oraz cel terapii.

Proces przekazu międzypokoleniowego w kontekście epistemologii rodzinnej, rozumianej jako zdarzenia z przeszłości, które rzutują na sposób funkcjonowania całej rodziny, jest jednocześnie czynnikiem o podstawowym znaczeniu dla kształtowania psychiki dziecka.

Jest to system oczekiwań rodziców wobec dzieci, przenoszony z pokolenia na pokolenie, łączący jednostkę z jej rodziną, oparty o system lojalnościowy, mogący określić identyfikację z wartościami, normami, rolami związanymi z płcią czy stylem komunikacji.

Do podstawowych mechanizmów transmisji międzypokoleniowej, w rozumieniu psychologii rozwojowej, zdaniem T. Rostowskiej (1995), należy włączyć proces naśladownictwa, modelowania i identyfikacji. Jej przedmiotem są: światopogląd, aspiracje życiowe, role społeczne, poziom socjalizacji, czy zmiana w zakresie osobowości. Mechanizmy transmisji uwarunkowane są biologicznie, bądź środowiskowo jako przestrzeń rodzinna, w której znaczący jest wpływ jakości małżeńskiej rodziców, wpływ stylu wychowawczego czy postaw rodzicielskich.

Pełnienie ról rodzicielskich generowane jest przez osobiste i związane z kontekstem zasoby czy płeć rodzica w kontekście pełnienia różnych ról, w tym rodzicielskich. Można się spodziewać, że istnieje związek między spostrzeganiem postaw wychowawczych swoich rodziców a stopniem osiągniętej satysfakcji z życia małżeńskiego¹.

Na kształtowanie się postaw rodzicielskich, mają wpływ: „dziedzictwo z rodziny pochodzenia, uwarunkowanie podmiotowe, jakość związku małżeńskiego rodziców dziecka, czynniki tkwiące w dziecku”². Podstawą takiego poglądu jest dziedzictwo z rodziny generacyjnej, w którym nabyte doświadczenia wpływają na psychiczne zdrowie i osobowość potencjalnego rodzica, odgrywając istotną rolę w kształtowaniu się późniejszych postaw wobec własnych dzieci.

Innymi przejawami transmisji pokoleniowej są: kształtowanie się ról zawodowych, poziom socjalizacji, wymiar i jakość komunikacji /struktura, afekt, spójność, kontrola zachowania transmisja wartości, i system wewnętrzny/poziom inteligencji, uzdolnienia twórcze, neurotyczność, agresja poczucie depresji, osamotnienia, sensu życia, czy radzenia sobie ze stresem/ Rostowska 1995/.

„Przedmiotem badań transmisji międzypokoleniowej są różnorodne formy zachowań trzech, a co najmniej dwóch pokoleń, tj. rodziców oraz ich dzieci, rozpatrywanych przede wszystkim pod kątem występowania określonych podobieństw między nimi”³.

Podstawowa teza zakłada, że kluczową rolę pełni w niej proces socjalizacji a ściślej - wychodzi ona z założenia, że doświadczenia związane z socjalizacją dokonują się w rodzinie i w sposób decydujący wpływają na system wartości, powodując tym samym inne ważne

¹ M. Plopa, Więzy w małżeństwie i rodzinie. „Impuls”, Kraków 2005, s.191.

² M.Plopa, Psychologia rodziny, teoria i badania.” Impuls”, Kraków 2005, s.246.

³ M.Sitarczyk, Transmisja międzypokoleniowa postaw rodzicielskich [w:] Psychologia wychowawcza stosowana, pod red. Z.Gaś, Wydawnictwo UMCS Lublin, 1995, s.119.

następstwa. Dotyczy to głównie zachowań, które następnemu młodemu pokoleniu przyjdzie realizować, utrzymywać czy przestrzegać w najbliższej przyszłości⁴.

Źródłem transmisji międzypokoleniowej w świetle teorii psychologicznych są koncepcje analizujące doświadczenia wczesnodziecięce mające wyraźny wpływ na kształtowanie się wzorów życia emocjonalnego oraz interakcji społecznych.

Jedną z nich jest freudowska teoria identyfikacji analitycznej, ukazująca mechanizm zapewniający ciągłość pokoleniową w zakresie istnienia i zapewnienia ciągłości pokoleniowej, tzn. podobieństwa między rodzicami a dziećmi pod względem funkcjonowania w roli rodzicielskiej / Jaworowska 1986/.

Kolejną jest teoria przywiązania Zazzo /1987/, w której najbardziej typowa treść identyfikacji wiąże się z pojęciem osobowości i przejawia się w wieku dorosłym jako podobieństwo między dzieckiem a rodzicem.

Interesującą koncepcją w obrębie współczesnej psychoanalizy jest praca Margaret Mahler i jej współpracowników Freda Pine i Anni Bergman, analizujących zachowania dzieci i dorosłych, jak i bezpośrednie relacje między matką a dzieckiem. Szkoła Melanie Klein, jest popularną teorią relacji z obiektem, która wskazuje różnorodne zakłócenia relacji matka-dziecko.

Teorie poznawcze i teorie uczenia się, nastawione są na wyjaśnienie przeszłości /geneza śladów/ oraz funkcjonowania wzorów, które zdaniem T. Tomaszewskiego /1984/ polegają na nieustannym porównywaniu rzeczywistego stanu rzeczy z określonym wzorcem.

Psychologia fenomenologiczna, to teoria, która została nazywana „trzecią siłą w psychologii.” Zwróciła ona uwagę na czynniki specyficznie ludzkie, takie jak: poczucie autonomii i sensu życia, wolna wola, system wartości i dążeń życiowych czy poczynania twórcze. Doświadczenie zdefiniowała jako historię bodźców i zdarzeń, tak jakby były one spostrzegane przez jednostkę i jakby zostały przez nią zasymilowane./ Sitarczyk 1995, za: Włodarskim 1975, Tyszkowa 1988/.

W psychologii polskiej najczęściej podejmowanymi problemami badawczymi są: postawy rodzicielskie (Ziemska 1979; Dembowski 1986; Braun-Gałkowska 1992; Rostowski 1986b; Płopa 1987, 1990), stosunki interpersonalne w rodzinie (Dyczewski 1976, 1984; Braun-Gałkowska 1992; Pospiszył 1980; Dembowski 1986; Tyszkowa 1988; Rostowski 1987; Płopa 1990), więzi uczuciowe w rodzinie (Dembowski 1970; Brzozowski 1988; Rostowski 1986b,

⁴ T. Rostowska, Transmisja międzypokoleniowa w rodzinie w zakresie wybranych mechanizmów osobowości. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1995, s.14.

1987; Braun–Gałkowska 1980,1992; Plopa 1987,2005; John-Borys 2004), role rodzicielskie (Wolicki 1983; Ziemska 1979; Pospiszył 1980), poziom jakości małżeńskiej oraz jej wpływ na funkcjonowanie rodziny (Rostowski 1986, 1987; Braun-Gałkowska 1980, 1992), źródła i cechy międzygeneracyjnej transmisji postaw rodzicielskich, również w odniesieniu do tradycji, i zwyczajów rodzinnych, norm moralnych, wartości, postaw społecznych, czy religijności (Ziemska 1967; Kłosowska 1971; Kukołowicz 1973; Komorowska 1975; Dyczewski 1975,1976,1981; Nowak 1976; Zaborowski 1976; Mądrzycki 1977; Jaworowska 1986; Sitarczyk 1991; Piekarski 1991) .

Przekaz transgeneracyjny w ujęciu teorii systemów zakłada, iż „ rodzicielski styl jest determinowany przez trzy kluczowe czynniki, takie jak: własna rozwojowa historia rodzica, psychologiczne oraz interpersonalne zasoby; oraz podmiotowe właściwości dziecka. Na podmiotowe właściwości dziecka składają się: temperament, płeć, wiek, możliwości rozwojowe oraz związane z kontekstem, źródło stresu i wsparcie dla rodziny”⁵ .

Aby zrozumieć, w jaki sposób dochodzi w rodzinie do ustalenia funkcjonalnych bądź dysfunkcyjnych interakcji czy strategii, koniecznym staje się przybliżenie modeli międzypokoleniowych w obrębie teorii systemów. Podstawowe założenie interakcji dysfunkcyjnych /Plopa 2005/ ujawnia symptomy i problemy wynikające z nieświadomych prób członków rodziny w odtwarzaniu, uzewnętrznianiu lub sposobach pokonywania intrapsychoicznych konfliktów, zapoczątkowanych w rodzinach pochodzenia. Konsekwencją powyższego założenia jest przyjęcie tezy, w której strategię przechodzą z pokolenia na pokolenie i mają ścisły związek ze zdolnością systemu do zarządzania jego podstawowymi zadaniami.

Podejście międzypokoleniowe pozwala, zatem ujrzeć jak bieżące wzory rodzinne są osadzone w nierozwiązanych problemach rodzin pochodzenia. Zdaniem Roberto (1998), w procesie rodzinnym następuje tzw. sprzężenie dodatnie, przesuujące się chronologicznie bądź spiralnie, w wyniku, którego silne emocjonalne wydarzenia w życiu pradiadków wpływają na życie obecnych członków rodziny, przejawiając się we wzorach zachowań objawowych w późniejszych pokoleniach. Podobnie ujmuje proces transmisji międzypokoleniowej Murray Bowen /1960/, zafascynowany symbiotycznym charakterem relacji matka-pacjent, która leży jego zdaniem u podstaw schizofrenii, rozumianej jako produkt, co najmniej trzech generacji

⁵ M.Plopa, Psychologia rodziny, teoria i badania. ”Impuls”, Kraków 2005, s.241.

systemu rodzinnego. Zagadnienia wielopokoleniowe w zakresie terapii rodzin, odnajdujemy w pracach Murraya Bowena /1978/, Ivana Boszormeny-Nagy, Jamesa Framo oraz Carla Whitakera. Jednakże bez wątpienia, głównym przedstawicielem, pozostaje” przesiąknięty” ideami psychoanalizy indywidualnej M. Bowen. Badań nad wyjaśnieniem pojęć teoretycznych jego koncepcji, oraz klinicznym ich zastosowaniem podjęli się: Michale Kerr/ 1988/, Daniel Patero/ 1990, 2000/,Erwin Friedman /1991/, Philip Guerin /1987/,czy Betty Carter i Monica Mcgldrick /1999/.

Badania Bowena nad fuzją uczuciową między schizofrenikami a ich matkami, ujawniły także intensywność emocji relacyjnej w całej rodzinie, którą zaczął postrzegać „jako niezrównoważoną jednostkę składającą się z członków niebędących w stanie oddzielić się od siebie ani dokonać udanego zróżnicowania się od siebie nawzajem”⁶.

Teoria rodziny Bowena jako systemu relacji emocjonalnych opiera się, na założeniu, w którym chroniczny lęk jest nieustannie obecny w życiu człowieka. Podobnie jak w teorii systemów naturalnych, ”lęk jest dziedzictwem przeszłych pokoleń, których wpływ jest obecny w teraźniejszości, w miarę jak rodziny zmagają się z równoważeniem dążenia do wspólnoty i zróżnicowania poszczególnych członków”⁷.

Zróżnicowane Ja, jest pierwszą z ośmiu sił kształtujących funkcjonowanie rodziny, do których należą: trójkąty, system emocjonalny rodziny nuklearnej, proces projekcji rodzinnej, emocjonalne odcięcie, proces transmisji wielopokoleniowej, pozycja wśród rodzeństwa i regresja społeczna.

Fundamentalna koncepcja przeciwstawnych sił działających w rodzinie, dążących do indywidualizacji i wspólnoty celem osiągnięcia zróżnicowanego Ja, przejawia się, zatem w stopniu, w jakim jednostka potrafi oddzielić się emocjonalnie od swoich rodziców w trakcie dorastania. Teza Bowena, ujmuje jednostki ze słabo zróżnicowanych rodzin jako „obciążone” nierozstrzygniętymi sprawami z pierwotnych rodzin pochodzenia. Jego zdaniem, takie osoby organizują swoje relacje interpersonalne, używając jednej z trzech destruktywnych strategii: kreowanie konfliktu; ustalanie sztywnych i komplementarnych wzorów interakcji, które prowokują do dysfunkcjonalnego zachowania; oraz projekcję tych nierozstrzygniętych emocjonalnych więzi albo konfliktów na jedno lub więcej swoich dzieci./Bowen, za;Plopa 2005/.W dobrze zróżnicowanych rodzinach istnieje wysoka tolerancja do odróżniania się, w przeciwieństwie do słabo zróżnicowanych. Poziom tej tolerancji odzwierciedla się w

⁶ H.Goldenberg, I. Goldenberg, Terapia rodzin. UJ, Kraków 2006, s.192.

⁷ ibidem , s.194.

procesach regulujących jej wewnętrzne granice, zarządzającym emocjonalnym klimatem i kształtującym tożsamość jej członków.

Celem zróżnicowania Ja /Frideman 1991, za: H.i I.Goldenberg, 2006/ pozostaje równowaga uczuć i procesów poznawczych.

Istotnym staje się przekonanie Bowena, iż małżonkowie poślubiają osoby, które są na tym samym poziomie zróżnicowania siebie, co wskazuje na międzypokoleniowy proces transmisji.

Bowen uważa, że napięcie emocjonalne występujące u jednostki i w jej relacjach może nastąpić w wyniku triangulacji, której celem jest osiągnięcie stabilizacji. Jest to podstawowy element w budowaniu rodzinnego systemu emocjonalnego, bądź relacyjnego. Triangulacja polega na włączeniu w konflikty występujące w diadzie osoby trzeciej (dziecka, terapeuty...). Prowadzić to ma do przykrycia lub rozmycia, czyli dyfuzji konfliktu⁸. Innymi badaczami, opisującymi „trójkąt”, są: Minuchin/1974/ wskazujący na trójkąty w których rodzic pozostający w konflikcie, jawnie lub w sposób ukryty próbuje zapewnić sobie sympatię, kosztem związku partnera z dzieckiem. Weakland/ 1960/ porównujący trójkątne interakcje w rodzinie w odniesieniu do „podwójnego związania”,i „pseudowzajemności”.

Badania Bowena dowodzą, iż osoba o niższym stopniu zróżnicowania w rodzinie jest szczególnie podatna na triangulację. Jego zdaniem triangulacja zawsze prowadzi do łagodzenia napięcia. McGoldrick i Carter /2001/zauważają, że zaangażowanie w układy trójkątne i zazębiające się trójkąty stanowi główny mechanizm za pomocą którego wzorce wzajemnych relacji są przenoszone w rodzinie z pokolenia na pokolenie”⁹.

Bowen i Kerr zajmują się systemem emocjonalnym rodziny nuklearnej i wyjaśniają, jakimi sposobami system dąży do redukcji napięcia i utrzymania stabilności. Kerr i Bowen / 1988/ Uznali oni, iż intensywna fuzja między partnerami może wywołać trzy możliwe wzory objawów w rodzinie pochodzenia, do których należą: fizyczna lub emocjonalna dysfunkcja małżonka, w której lęk wytwarzany przez niezróżnicowane funkcjonowanie każdego członka rodziny, jest nieproporcjonalnie absorbowany przez wykazującego objawy jednego z rodzica, jawny, chroniczny i nierozwiązany konflikt małżeński, nacechowany cyklicznymi okresami dystansu i emocjonalnej bliskości absorbowany przez męża i żonę jak również psychologiczne upośledzenie dziecka, które pozwala rodzicom skoncentrować się na nim, za cenę własnego zróżnicowania. Międzypokoleniowy charakter tego zjawiska widoczny jest w skłonnościach jednostki do powielania wzorów relacji wyuczonych w rodzinach pochodzenia.

⁸ F.B.Simon, H.Stierlin, Słownik terapii rodzin. GWP, Gdańsk 1998, s.413.

⁹ H.Goldenberg, I. Goldenberg, Terapia rodzin. UJ, Kraków 2006, s.200-201.

Poziom zróżnicowania rodziców wobec dzieci nie jest równy, co opisuje proces projekcji rodzinnej, dający rodzicom możliwość przeniesienia ich własnego niskiego poziomu zróżnicowania na najbardziej podatne dziecko, często fizycznie lub psychicznie upośledzone, bądź pozbawione ochrony emocjonalnej. Proces ten działa głównie w obrębie trójkątów ojciec-matka-dziecko stabilizując system rodzinny oraz zmniejszając stopień niepokoju w rodzinie, w wyniku triangulacji, włączającej najsłabsze dziecko do relacji rodziców.

„Pozycja rodziców wśród rodzeństwa w rodzinach pochodzenia często wskazuje, które dziecko zostanie wybrane w przyszłym pokoleniu. Jako dziecko najsilniej ze wszystkich w rodzinie emocjonalnie związane z rodzicami będzie miało najniższy poziom zróżnicowania Ja i najwięcej trudności w oddzieleniu się od rodziny”¹⁰.

Odcięcie emocjonalne w koncepcji Bowena jest ucieczką lub skrajnym dystansem emocjonalnym utworzonym w celu zerwania więzów emocjonalnych. Może stanowić próbę uporania się z chroniczną fuzją z jednym bądź obojgiem rodziców. Pomaga zatem członkom rodziny, szczególnie dzieciom, które uległy procesom triangulacji w uzyskaniu swobody.

Kerr/ 1981/ jest zdania, iż proces ten ukazuje ukrytą fuzję międzypokoleniową, zmniejszając poziom leku związanego z bliskością. Bowen / 1967/ podkreślał konieczność rozwiązania problemu przywiązania emocjonalnego do rodzin pochodzenia, celem osiągnięcia zróżnicowanego Ja.

Międzypokoleniowy proces transmisji oznacza przepływ procesów emocjonalnych z pokolenia na pokolenie. Oznacza to, iż wystąpienie poważnej dysfunkcji w danej generacji postrzegane jest jako wynik tego, co działo się w poprzednich pokoleniach. Stąd słynne powiedzenie Bowena /1960/, że schizofrenia jest produktem co najmniej trzech generacji systemu rodzinnego¹¹. Jej proces jest wynikiem zawierania związku przez osoby o niskiej dyferencji, które potrzebują dziecka jako czynnika stabilizującego. W kolejnych pokoleniach poziom dyferencji obniża się aż w trzecim osiągnie stan, w którym niemożliwe jest udźwignięcie przez dziecko swojej roli, i wówczas dochodzi do psychozy. Chociaż proces ten może zwolnić albo się zatrzymać w obrębie jednego lub dwóch pokoleń, ostatecznie - może to zająć nawet osiem lub dziesięć pokoleń-poziom zróżnicowania obniża się do tego stopnia, że dochodzi do dysfunkcji-schizofrenii, chronicznego alkoholizmu czy też innych objawów upośledzenia psychicznego¹².

¹⁰ ibidem, s.203

¹¹ I. Namysłowska, Terapia rodzin. Instytut Neurologii i Psychiatrii, Warszawa 2000, s.88.

¹² H.Goldenberg, I. Goldenberg, Terapia rodzin. UJ, Kraków 2006, s.205.

W rozważaniach nad pozycją wśród rodzeństwa Bowen odwołuje się do pracy Tomana/1961/, który badał związki między kolejnością narodzin a osobowością. Toman wysunął hipotezę, że pozycja dziecka w systemie rodzinnym w momencie urodzenia może determinować jego późniejszą pozycję w rodzinie prokreacyjnej. Przekonanie Bowena, o słuszności powyższej hipotezy ugruntowane zostało w koncepcji zakładającej, iż kolejność narodzin często wyznacza pewne role i funkcje w systemie emocjonalnym rodziny. Późniejsze obserwacje potwierdziły, że to funkcjonalna pozycja danej osoby w rodzinie kształtuje przyszłe oczekiwania i zachowania.

W pojęciu społecznych procesów emocjonalnych dominują teorie funkcjonowania systemów rodzinnych w szerszych systemach społecznych. Zdaniem Bowena w społeczeństwie, podobnie jak w rodzinie, działają przeciwstawne siły dążące do zróżnicowania i indywidualizacji. Zatem w okresie chronicznego społecznego stresu prawdopodobnie wystąpi wzrastające dążenie do wspólnoty, co znacznie osłabi dążność jednostki do indywidualizacji, czego rezultatem może być wzrost niepokoju i niezadowolenia.

Konkludując, poziom chronicznego lęku jednostki i rodziny jest zatem równoległy do podstawowego poziomu zróżnicowania między jednostką a rodziną, w pracach Bowena. Autor zwraca uwagę na zjawisko transgeneracyjnej transmisji lęku, który może być wynikiem następujących procesów:

1. dzieci w tej samej rodzinie nuklearnej są w różnym stopniu odseparowane od rodziców,
2. ludzie zawierają małżeństwa z osobami o podobnym poziomie niezróżnicowania "Ja",
3. dzieci z tych nowych rodzin ponownie cechuje niejednakowy poziom niezróżnicowania i separacji, co powoduje, że poszukują podobnych do siebie partnerów małżeńskich,
4. opisane powyżej procesy powtarzają się z pokolenia na pokolenie , tworząc dzięki temu odgałęzienia rodziny o różnym poziomie zróżnicowania¹³.

Pokrewnymi szkołami psychoterapii rodzin w modelu międzypokoleniowym są: Philip Guerin/1976, 1987,1999/, dawny uczeń Bowena zainteresowany projektowaniem interwencji dostosowanych do czasu trwania i intensywności konfliktów małżeńskich, oraz pracą z rodzinnym trójkątem; Carter i McGoldrick / 1988, 2001/ prowadzący terapię rodzin poprzez uczenie jej członków, jak zmieniać samych siebie w kontekście systemów rodziny nuklearnej

¹³ I. Namysłowska, Terapia rodzin...,s.89-90.

i pochodzenia poprzez detriangulację od rodziców i wielopokoleniowych wzorów rodzinnych, stanowiących podstawę do wzrostu dojrzałości „Ja”.

Kolejnym podejściem koncentrującym się na wielopokoleniowych wzorach powiązań w rodzinie jest terapia kontekstualna Boszormenyi-Nagy, pozostająca pod dużym wpływem teorii relacji z obiektem Fairbairina /1952/, filozofii egzystencjalnej i interpersonalnej psychiatrii Sullivana/1953/

Zdaniem Nagy'ego /1962/, na rozwój osobowości przyszłego pacjenta wpływają interakcje z rodzicem, pozostające w służbie wzajemnych, nieuświadomionych potrzeb emocjonalnych. Ich podstawą jest tzw. bilans zasług, będący systemem kalkulacyjnym, na podstawie którego ustala się z pokolenia na pokolenie, stan równowagi między zobowiązaniami a zasługami jednostki w systemie rodzinnym. Wpływ subiektywnych odczuć dotyczących roszczeń, praw i zobowiązań we wzajemnych relacjach pociąga za sobą zobowiązanie ich wyrównania w kolejnych pokoleniach. Ten zmienny bilans sprawiedliwości określamy w terapii kontekstualnej, mianem „etyka relacji”

Centralną kategorią w omawianym podejściu pozostaje lojalność, rozumiana jako szczególnego rodzaju związek między członkami rodziny wielu generacji, stanowiący o jej sile i tożsamości. Pojęcie niewidzialnej lojalności w rodzinie, oznacza zaś” sytuację, w której dziecko nieświadomie się poświęca, aby pomóc rodzicom, często działając na własną szkodę (np. staje się nieudacznikiem, aby potwierdzić przewidywania rodziców)¹⁴.

Słownik Terapii rodzin opisuje zjawisko lojalności jako“ poczucie solidarności i zobowiązania, które upodabnia potrzeby i oczekiwania osób w związku społecznym (np. w rodzinie), a także ich „myślenie, uczucia i motywacje”¹⁵. Wyjaśnia sposób, w jaki na przestrzeni pokoleń, wzorce zachowań, systemy wartości i misje przybierają postać uświęconych tradycji lub stają się dysfunkcjonalne. Oznacza, więc podporządkowanie się pewnym regułom, z których niewywiązanie się, bądź ich nieprzeżeganie, może grozić wydaleniem z systemu rodzinnego. Pojęcie to, jest kluczowym w zrozumieniu delegacji rodzinnej i wynikających stąd odstępstw od realizowanej drogi życiowej.

Każdy z członków rodziny prowadzi swoisty bilans zainwestowanych zasobów, zarejestrowany w wielopokoleniowej księdze rachunkowej. Ich dziedzictwo rodzinne wyznacza bilans długów i zasług, w których „dzieci są etycznie zobowiązane, aby w pewien sposób dostosować swe życie do własnego dziedzictwa”¹⁶.

Objaw / chorobowy, dysfunkcjonalny/ będący procesem lojalności w rodzinie, prowadzi, zatem do delegacji, która staje się przyczyną i źródłem samooceny delegowanego.

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż teoretycy kontekstualni są zwolennikami terapii w obrębie trzech pokoleń. Jej celem jest pomoc rodzinom dysfunkcyjnym w

¹⁴ H. Goldenberg, I. Goldenberg, *Terapia rodzin*. UJ, Kraków 2006, s.216.

¹⁵ F.B.Simon, H.Stierlin, *Słownik...*s.156.

¹⁶ H. i I.Goldberg, *Terapia rodzin...*,s.217.

zrównoważeniu dawania i brania, wytworzeniu poczucia sprawiedliwości, zaufania i odpowiedzialności we wzajemnych interakcjach poprzez uzyskanie wglądu, przerwanie zastojów w relacji, wyrównanie rachunków czy pogodzenie się między pokoleniami.

Innymi przedstawicielami tego nurtu są: Dawid Ulrich /1998/, pracujący w zakresie terapii wzrostu; czy Caterine Ducommun-Nagy /1999/ oraz współpracownicy Nagy'ego, James Framo, Geraldine Spark, Gerard Zuk i Dawid Rubenstein.

Podstawowym tematem w międzypokoleniowym rozumieniu terapii rodzin jest konieczność rozwiązania emocjonalnego przywiązania do rodziny pochodzenia, ponieważ problemy jednostki wynikają i utrzymują się z powodu zobowiązań wynikających z relacji z innymi. Ramami czasowymi jest przeszłość i terażniejszość, w obrębie której zakłada się, iż aktualne relacje małżeńskie są rezultatem fuzji partnera z rodziną pochodzenia, bądź niespłaconych „długów” lub zobowiązań.

Terapeuta kieruje, ale nie doprowadza do konfrontacji, stojąc poza fuzją rodzinną, pomagając rodzinie w rozwinięciu uczciwości relacyjnej. Celem nadrzędnym terapii jest redukcja lęku, zmniejszenie objawów i większe zróżnicowanie Ja, które uzyskuje się za pomocą procesu racjonalizacji wglądu w aktualne relacje i doświadczenia międzypokoleniowe.

Terapia systemów rodzinnych w ujęciu międzypokoleniowym jest procesem, w którym ocena systemu emocjonalnego rodziny, zarówno w przeszłości jak i obecnie dokonuje się za pomocą licznych wywiadów oraz technik pomiarowych.

Podstawową techniką jest „wywiad-ocena zaczyna się od opisu aktualnego problemu, ze szczególnym skupieniem się na objawach (fizycznych, emocjonalnych, społecznych) i ich wpływie na osobę lub relację dotkniętą tymi objawami.”¹⁷. Jej cechą charakterystyczną jest praca terapeuty polegająca na obiektywnym-neutralnym zadawaniu pytań, dotyczących sposobu postrzegania problemu przez każdego członka rodziny, czasu jego powstania i sposobów utrzymywania oraz oczekiwań związanych ze zmianą w wyniku terapii. Pozwala, zatem terapeucie ocenić wzór rodzinnego funkcjonowania emocjonalnego, procesu emocjonalnego w rodzinie nuklearnej osoby „noszącej objaw”, poziomu i jakość relacji, zróżnicowania, adaptacyjności, lęku, ewentualnej triangulacji, czy emocjonalnego odcięcia.

¹⁷ H. i I. Goldberg, *Terapia rodzin...*, s.207.

Celem wywiadu jest, zatem sporządzenie tzw. „mapy” systemu emocjonalnego rodziny, w której zakłada się, iż” każdy z członków rodziny ucieleśnia procesy emocjonalne i wzory przeniesione z poprzednich pokoleń”¹⁸.

Inna popularną techniką stosowaną celem zbadania wzorów i wpływów wielopokoleniowych jest genogram. Definicja Słownika Terapii Rodzin podaje, iż genogram to ”graficzne przedstawienie konstelacji rodzinnej rozciągające się na kilka pokoleń. Guerin i Pendagest (1976)nazwali genogram „mapą ‘ relacji w systemie rodzinnym, pokazującą imiona, wiek daty ślubów, rozwodów, śmierci, choroby (włączając w to osobę oznaczoną jako pacjent),najważniejsze wydarzenia i wszystkie inne kluczowe fakty¹⁹. Jest metodą dostarczającą informacji na temat systemu rodzinnego, badającą przymierze, granice, kontekst, sieci i cykl życia rodzinnego. Pozwala na zrozumienie mapy zmieniającej się przestrzeni rodziny wielogeneracyjnej, wyjaśniając różne tempo zmian w jej podsystemach. Stanowi tym samym metodę zdobywania i porządkowania informacji pozwalających na sformułowanie hipotez diagnostycznych oraz pośrednio jej wykonanie samo w sobie uznane jest jako element oddziaływania terapeutycznego. Założenia teoretyczne interpretacji genogramu osadzone są w paradygmacie systemowym obejmującym: transgeneracyjną teorię systemów rodzinnych M.Bowena , koncepcję cyklu życia rodzinnego J.Haleya, koncepcję lojalności i obligacji J.Boszormenyi Nagya, czy hipotezy wzorów układu rodzeństwa W.Tomana, ukazującym mechanizmy przekazu międzypokoleniowego.\ Analizują rozwój wzorów dysfunkcyjnych „odpowiedzialnych” za pojawienie się „psychopatologicznych “zachowań u członków rodziny. Pozwalają na zbudowanie modelu, w ramach, którego możemy opisać, a nawet przewidzieć pozycję poszczególnych członków rodziny w wielopokoleniowym przekazie rodzinnym.

Podstawowa zasadą uczenia się jest to, że jeśli jesteś w stanie zmienić rolę, którą odgrywasz w rodzinie i wytrwać w niej pomimo reakcji rodziny, jednocześnie utrzymując kontakt emocjonalny z innymi członkami rodziny, to maksymalnie zwiększasz podobieństwo

¹⁸ ibidem,s.208.

¹⁹ F.B. Simon, H. Stierlin, Słownik terapii rodzin. GWP, Gdańsk 1998,s.81.

(bez gwarancji!), że oni się w końcu zmieniają, aby dopasować się do zmiany w tobie.(McGoldrick i Carter 2001)²⁰.

Uzyskanie wglądu, czy zrozumienie przyczyn zaburzeń funkcjonowania rodziny w kontekście międzypokoleniowych przekazów wpływających na aktualne funkcjonowanie rodziny jest podstawą do uzyskania zmiany w relacjach emocjonalnych jej członków.

„W wyniku terapii rodzin oczekuje się zmiany w zakresie właściwości intrapsychoicznych jednostki, chociaż warunkiem ich zaistnienia są zmiany w funkcjonowaniu rodziny”²¹.

Grzegorz Iniewicz - doktor psychologii w Instytucie Psychologii UJ i psychoterapeuta w Klinice Psychiatrii Dzieci i Młodzieży CM UJ, na temat dziedzictwa z poprzednich pokoleń pisze: ”Wszyscy jesteśmy wplątani w sieci poprzedzających nas pokoleń. Dotyczy to nawet tych, którzy nigdy nie poznali swoich rodziców czy swoich przodków. Niektóre nitki tej pajęczyny pomagają nam w życiu, ale są i takie, które je utrudniają. Jeśli uda nam się oddzielić jedne od drugich - co nie jest łatwe - zyskamy szansę dokonywania samodzielnych wyborów, a nasze relacje z bliskimi staną się bardziej otwarte. Zakładając własne rodziny ustrzeżemy się od popełnienia przynajmniej niektórych błędów poprzednich pokoleń, a w relacjach partnerskich nie będziemy spostrzegać drugiej osoby przez pryzmat własnych nierealnych oczekiwań czy też naszych wyobrażeń na jego temat”²².

Konkludując: teoria systemów rodzinnych w ujęciu międzypokoleniowym formułuje rodzinę jako emocjonalny system relacji, wyjaśniający procesy zachodzące w rodzinach nuklearnych i rozszerzonych w wielu pokoleniach. Pozwala dobrze zobaczyć powstanie paradygmatu systemowego w myśleniu o rodzinie, będąc podstawą do pracy terapeutycznej. Jej zasadniczym twierdzeniem, w myśl którego zinterioryzowane doświadczenia nabywane są dzięki procesom transmisji międzypokoleniowej, stanowią wyznacznik postaw w rodzinie prokreacyjnej.

Szczególną rolę w rozwoju osobowości dziecka, głównie z uwagi na omawiany proces transmisji międzypokoleniowej spełnia system rodziny. ”Transmisja międzypokoleniowa nie tylko występuje, lecz zdaje się być czynnikiem o podstawowym znaczeniu dla całokształtu rozwoju psychicznego dziecka”²³.

²⁰ H. i I. Goldberg, *Terapia rodzin...*,s.213.

²¹ J.C.Czabała, *Czynniki leczące w psychoterapii*. PWN, Warszawa, 2002 s.54.

²²G.Iniewicz, *Lepsze znane piekło niż nieznanie niebo*.www.opoka.org.pl.

²³T. Rostowska, *Transmisja międzypokoleniowa w rodzinie*. UŁ, Łódź 1995, s.257.

Bibliografia:

- Barbaro B.de, Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny. pod red. Collegium Medicum UJ, Kraków 1994.
- Barbaro B.de ,Schizofrenia w rodzinie. pod red., Wydawnictwo UJ, Kraków,1999.
- Czabana C.J., Czynniki leczące w psychoterapii. PWN, Warszawa,2002.
- Goldenberg H. i I., Terapia rodzin. Wydawnictwo UJ, Kraków 2006.
- Namysłowska I., Terapia rodzin. Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa, 2000.
- Piekarski J., Międzypokoleniowa transmisja wartości w środowisku rodzinnym małego miasta. Wydawnictwo UŁ, Łódź, 1992.
- Plopa M., Psychologia rodziny. Teoria i badania. „Impuls”, Kraków, 2005.
- Plopa M., Więzy w małżeństwie i rodzinie. Metody badań,„Impuls”, Kraków, 2005.
- Rostowska T., Transmisja międzypokoleniowa w rodzinie w zakresie wybranych wymiarów osobowości. Wydawnictwo UŁ, Łódź, 1995.
- Rostowska T., Konflikt międzypokoleniowy w rodzinie. Wydawnictwo UŁ, Łódź,2001.
- Simon B.F, Stierlin H., Słownik terapii rodzin. GWP, Gdańsk, 1998.
- Sitarczyk M., Transmisja międzypokoleniowa postaw rodzicielskich,[w:] Psychologia wychowawcza stosowana. UMCS, Lublin, 1995.
- Iniewicz G., Lepsze znane piekło niż nieznanie niebo. Opoka http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/IP/znane_pieklo.html/,2007.